

İran İslam Cumhuriyeti'nde Çatışma Ortamı Olarak Sanal Ortam

Kamaladdin Nikraftar, Peyam Nor Üniversitesi, E-Posta: knik70@yahoo.com

Öz Abstract

İran İslam Cumhuriyeti 1979 yılında kurulduktan sonra ideolojik yapısı ile hep Batı'ya karşı bir tutum sergilemiştir. Bu nedenle İran devleti Batı kültürünün yaygınlaşmasına "Kültürel Savaş" söylemi ile karşılık verdi. Bu ideolojik yapı devletin bütün politikalarında ve özellikle iletişim politikalarında yer almıştır. Ülkemizde internet 1994 yılında hayata geçmiş ama 2000'lerden halk içinde yaygınlaşmaya başlamış. Devlet sanal ortamı kontrol etmek için bazı yasaları çıkarmak, polis teşkilatı

kurmak ve internetin hızı ve bantın genişliğini daraltmak gibi girişimlerde bulunmuştur. Bunlara rağmen halk özellikle orta sınıf internet kullanımına devam etmekte ve bunun oranı her gün artmakta birlikte yeni teknolojinin sunduğu imkanlarla engellenmiş sitelere ulaşımı sağlamışlardır. Bu mekalede İran'da orta sınıf ve devlet arasındaki çelişkili ortamın nasıl sanal ortama taşındığını tartışmaktadır.

Cyber Space as a Conflict Platform in Islamic Republic of Iran

By attention to its ideologies, Islamic Republic of Iran has been rallying in front of West World after forming in 1979. By stating the "Cultural Assault" Idiom Islamic Republic of Iran accused the West World for using the modern exploitation. Ideological aspect of government has been shown in all politics specially communications policies. Internet as a new technology has become common activity since 1994 and it has

been spread among people after 2000s. For controlling internet, government had to approve some rules like, establishing internet police. In spite of government application Iranian citizens specially middle class are so interested in this new technology. In this paper challenges between middle class and government on internet has been discussed.

Anahtar Kelimeler Keywords

İdeolojik Devlet, İletişim Politikaları, Yeni Medya Teknolojileri, İnternet, Orta Sınıf.

Ideological government, Communication policies, New media technologies, Internet, Middle Class.

Giriş

İran İslam Cumhuriyeti ismi gibi dünyada İslam cumhuriyeti kimliğini taşıyan üç ülke içinde yer almıştır¹. İran'da cumhuriyet sistemi ile birlikte İslam kültürü özellikle Şii mezhebinin fıkhi şeklinde yaşanmaktadır. Bu anlayış çerçevesinde İran halkını sadece Şii mezhebi kültüründen beslenmeye ve başka kültürlerden özellikle Batı kültüründen uzak tutmaya çalışılmıştır. Böylece İran İslam Cumhuriyeti kurulduktan sonra Batı kültürünü İslam kültürüne tehdit olduğu ve bu nedenle ona karşı bir duruş sergilenmiştir.

1979 İslami Devrimden sonra ülkede şeriat koşulları hakim olarak bütün alanlarda kendine göstermeye başladı. Politikada Velayete Fakih kavramı ile birlikte esas güç kaynağı Dini Lider veya Veliyi Fakihe verildi. Ahin'in (2008: 2) de vurguladığı gibi İran İslam Cumhuriyeti siyasal ve yönetsel yapı açısından kendine özgü özelliklere sahip bir ülkedir ve tüm meşruluğunu siyasi düşünceye hakim İslam ve Şii mezhebin fıkından almaktadır. Bu nedenle İran'daki yönetim sistemini tanımak için Şii mezhebini iyice kavramak gerekmektedir.

İran'da millet ve devlet arasında anlaşmazlıklar ve çatışmalar tarih boyu bulunmuştur. Bunun önemli nedeni padişahlık ya monarşi sisteminin uygulanmasıydı. İslami Devrimden sonra halka yönelik baskılar İslam dini fıkına dayanarak yapılmaya başladı. Bu yeni kurulan devlet vatandaşların yaşam tarzı, giyim tarzı ve ideolojisine müdahale etmeye başladı. Bunun bariz örneklerinden kadınlara başörtüsü zorunluluğu, Şiiliğin başka İslami mezheplerden üstün konuma gelmesi ve iletişim alanında uydu yayınları donanımının yasaklanmasından söz edebiliriz. Bu nedenle devletin en büyük hedefi vatandaşları Şii mezhebe göre şekillendirmek ve başka kültürlerden korumaktır. Hatta iletişim politikalarına değindiğimizde devletin medyayı özelleştirmeden uzak tutması İran'daki temel sorunun bir kültür politikası sorunu olmasının kanıtıdır. Bu bağlamda Yüksel'e (2013: 121) göre, İslami Devrim, özgürlük ve adalet vaatlerini yerine getiremedi; başka bir tür baskıcı ve karmaşık sisteme dönüştü.

İran'da devlet ve millet arasındaki anlaşmazlığı Gramsci'nin hegemonya kavramı ile açıklayabiliriz. Hegemonya kavramı basit bir söyleşiyile topluma yön veren sınıfın dünya görüşü olarak tanımlanabilir. Yaylagül ve Korkmaz'ın (2008: 97) vurguladığı gibi, egemen sınıfın dünya görüşü ideolojik kontrol mekanizmaları ve toplumsallaştırıcı kurumlar sayesinde gündelik yaşamın her alanını etki altına alır. Gramsci'ye göre egemen sınıf iktidarını sürdürmek için okul, kilise (cami), medya gibi kültürel araçlardan yararlanarak insanların rızasını kazanır. Yani hegemonya kavramı kültür, iktidar ve ideoloji kavramlarıyla bağlantılıdır. İran'daki devlet sistemini Gramsci'nin Hegemonya kavramına dayanarak din adamları veya Şii Hegemonyası olarak tanımlayabiliriz.

Bilindiği gibi iletişim politikaları ülkenin genel politika arayışına dayanmaktadır. Bu nedenle iletişim politikalarını tanımlamadan önce ülkenin siyasal ve ekonomik sistemini tanımamız gerekir. Bu konuda yapılan araştırmalarda İran'ın devlet yapısını özellikle 1978 devriminden sonra kendine özgün bir sistem olarak ortaya koymuştur. Ülkedeki siyasal uygulamalara incelediğimizde, İran ne tam cumhuriyet şekli, ne tam İslam dinine göre yönetilen, ne padişahlık ya monarşi sistemine tabi ve ne totaliter bir rejim olarak açıklayabiliriz.

Bu mekale İran İslam Cumhuriyetinin iletişim politikaları, orta sınıfın davranışları özellikle internetle ilgili karar ve uygulamalar ve bu ikisinin arasındaki çatışma ortamını inceleyeceğiz.

¹ İran'dan sonra Afganistan ve Pakistan ülkeleri, İslam Cumhuriyeti ekini taşımaktalar.

İran'da Siyaset ve Ekonomi

İran İslami Cumhuriyetinde Şii mezhebinin hakim olması ile birlikte din adamları sınıfı güç kazandı. Din adamları birçok önemli mevkiye sahip olarak yeni bir devlet anlayışı ortaya koydular. Şu din adamları sınıfı kendilerine yüksek bir konum oluşturarak ülkenin bütün kurumlarında yer aldılar ve derin devleti ele geçirdiler. Derin devletten kastettiğimiz Kum kentinde bulunan sayılı Ayetullah'lardır. Şii fihına göre müslüman olmak için söz ettiğim Ayetullah'lardan birine bağlı olmak zorunludur. Böylece müslüman kişinin bütün dini amelleri doğru yolda ve tersine dinden çıkmış veya kafir sayılmaktadır. Bu nedenle ülkede birçok hasasiyet taşıyan konu Ayetullahlar veya derin devleti teşkil edenler eliyle çözülebilmektedir. Örnek olarak cumhurbaşkanları ve hatta bakanlar ve önemli mevkilerde bulunan kişiler çalışmaya başlamadan önce, Ayetullahlarla görüşmeli ve izin almalıdırlar.

Söz konusu din adamları, İran'ı ne kadar İslam dini koşulları ile idare etmeye çaba serf etseler de, zaman zaman uluslararası güçler ve Batı kültürü ile karşı karşıya gelmişlerdir. Bunun örneklerinden ABD ile rehine krizi, Irak'la yapılan savaş ve ülkenin nüklüer faaliyetlerinden söz edebiliriz. Şahin'in (2013: 21) da vurguladığı gibi İran İslam Cumhuriyeti hep Batı'ya karşı bir tavır sergilemiştir. Bu düşünce tarzı ülkenin idaresinde de yer almıştır. 1990'lardan yaygın şekilde kullanılan "Kültürel Savaş" söylemi bu ideolojinin bariz örneklerindedir. Kültürel savaş söylemi İran'da Dini Lider başta olmak üzere bütün sorumlular ve din adamları tarafından ve ayrıca medya yayınlarından yaygın şekilde kullanılmaktadır. Kültürel savaş ile ilgili devletin propaganda araçları vatandaşlara her gün haber, konuşma, röportaj veya her türlü ileti gönderilmektedir. Ayrıca bu kavram sayesinde ülkenin iletişim politikaları oluşturulmuştur. Başka deyişle İran kapitalistleşmeye direnen bir ülkedir ama ekonomik kapitalizmden ziyade, kültürel kapitalizme karşı koymaktadır.

İran petrol ve doğal gaz rezervelerinden dolayı zengin bir ülkedir. Petrol ve gaz kaynakları bakımından zengin sayılan ülkemizde halen yeni çalışmalar yapılarak yeni rezervler bulunmaktadır². İran'ın ekonomide görünen rahatlığı, ülkenin politikalarına da yansımıştır. Bundan önce Pehleviler döneminde iyi bir gelir elde edilerek ve Batı kültürünü benimsenerek hızlı bir modernleşme yaşandı. Sanayileşen ülkede fabrikalarda çalışmak için köylerden şehirlere göç arttı. Bununla birlikte şehirlerde modern yaşam tarzı benimsenmeye başladı. Şehirleşmede kültürel altyapı milletin ideolojisinden farklı olarak yöneticiler ve hakim sınıf çabası ile Batı tarzında oluşturuldu. Ayrıca sınıfların arasını açan ekonomik politikalar ve ABD'nin sürekli müdahaleleri, farklı gruplar ve ırklardan oluşan vatandaşları rejime karşı birleştirdi. Ruhani'nin (1997: 35) vurguladığı gibi Devrimden önce ve sonraki gelişmeler ve din adamlarının önderliğinde oluşan olaylar sonucu, kısa sürede devrimin İslamleştirilmesine sebep oldu.

İran İslam Cumhuriyeti, kapitalist ülkelerden farklı olarak ekonomi eksensiz hareket etmemiştir. Mesela 2008'den başlayan küresel ekonomik krizde İran etkilenmemiştir. Dolayısıyla İran'ı tanımak küresel sistem ve kapitalist mantığı ile mümkün olmayacaktır. Bu bağlamda ekonomi-

2 İran, petrol ve gaz kaynaklarından dolayı zengin bir ülke sayılmaktadır. 20 yüzyıl tarihine baktığımızda İran önemli yeraltı kaynakları ve jeopolitik coğrafyası ile hep İstismar peşinde olan ülkelere cazip gelmiştir. Petrol ihraç eden ülkeler örgütü ya kısaca OPEC'in açıkladığı istatistiklere göre, İran petrol rezervinde dünyanın 3. sırasında yer almıştır. Bu örgütün resmi internet sayfasının 2012 sonuna denk gelen sürede İran, 157.3 milyon varil petrol rezervi ve dünyanın %13.1 petrolüne sahip olarak Venezuela ve Suudi Arabistan ülkelerinden sonra 3. sırada yer almaktadır (http://www.opec.org/opec_web/en/data_graphs/330.htm/. Erişim tarihi: 10 Ekim 2013). Doğalgaza geldiğimizde dünyada bulunan kaynağın % 17'si İran'da bulunmaktadır. Econewsajentasının açıklamasına göre, İran Rusya'dan sonra dünyanın ikinci en büyük doğalgaz rezervine sahiptir. (<http://econews.ir/fa/NewsContent.aspx?id=160999/>. Erişim tarihi: 21 Şubat 2012).

politik yaklaşımın İran'a benzetilmemesi ve uygulanamayacağı belirgindir. Kellner'in (aktaran Çelenk, 2008: 151) de belirttiği gibi, ekonomi-politik kavramı çerçevesinde kapitalist toplumlar ekonomi odaklı ve pazar merkezli hareket etmektedir ama İran gibi ideolojik devletler ekonomi-politik çerçevesinde yapılan uygulamalarda önceliği politikaya vermişlerdir. İran bu bağlamda ekonomi politikaları kültürel veya ideolojik çerçeve ile hemhal olmuştur. Yani altyapı üstyapıyı mutlak anlamda belirlemiyor ve ağırlık politikada, çünkü ülke ekonomik olarak petrol gelirinden beslenen bir ülke ve küresel sistemden bağımsızdır.

İran İslam Cumhuriyeti kurucusu ve Devrim Lideri İmam Humeyni öldükten sonra bazı değişimler yaşanmaya başlandı. Bunlardan en önemlisi ekonomi alanındaki gelişmeler ve Batı ekonomi sisteminin benimsenmesidir. Bu ekonomik politikalar Haşimi Rafsancani döneminde başladı ve sonraki cumhurbaşkanları döneminde de devam etti. Ayrıca Hatemi döneminde siyasi ve kültürel alanlardaki değişimler, İran'ı ılımlı İslam uygulamalarına yöneltti. Müftüoğlu (2013: 27-28) yazdığı makalede İran'ın politika alanında yaptıklarını inceleyerek, şu sonuca varmıştır:

Toplumun, hayatın, halkın, siyasetin ve tarihin İslamlaştırılması konusunda devrimin ilk yıllarında ortaya konulan İslamcı çerçeve, duyarlılık, bilinç, son dönemlerde modern, seküler, neoliberal emperyal diktatörlüğün ağır baskıları, kuşatma, ambargo ve tecrit politikaları sebebiyle İran'ı pragmatik politikalara, pragmatizme sevk etmiştir. Bugün İran'da siyasal tercihler kimi zaman ümmeti gözetirken kimi zaman da siyasal tutum tarzı İran'ın ulusal politikaları doğrultusunda şekilleniyor.

Böylece, ülke ve rejimi tehdit eden olağanüstü olaylar yaşanmadığı sürece; ülke politikaları ekonomik eksenli hareket etmeyi benimsemiştir. Bunun bariz bir örneği ise Haşimi Rafsancani döneminde İran'ı dünya ekonomisine entegre etme çabasıdır. Haşimi Rafsancani'ye (Zibakalam ve Etefagfar, 2008: 52) göre, ülkenin ekonomisini canlandırmak ve güçlendirmek için başka ülkelerde uygulanan ekonomik politikalarından yararlanmaktan başka çare yoktur. Dolayısıyla onun cumhurbaşkanlığı ile birlikte özelleştirme politikaları ve ardından ekonomi ve ticarete yeni düzenlemeler devreye girdi. Buna örnek olarak da banka sisteminde değişim, yabancı yatırımları cezbetmek, döviz kurunu serbest piyasaya bırakmak, devlet işleri büroları açmak ve reklam sektörünün canlandırılması çabalarını gösterebiliriz.

Bu nedenlerden dolayı İran'ın kamu ve özel mülkiyet konusunda farklı bir model olduğu ve özelleştirme yapmada da devlet kontrolü ile yapılan bir model olduğunun altını çizebiliriz.

1990'lardan başlayan dönemde Haşimi Rafsancani'nin liberal politikaları doğrultusunda ekonomik gelişmeye önem vererek kültürel ve siyasi gelişmeler arka planda kaldı. Ayrıca İslami Devrimden sonra uygulanan ekonomik adalet yerine özelleştirme konuldu. Yeni uygulamaların oluşturduğu şartlarda sınıflar arasındaki denge bozularak yeni orta sınıf ortaya çıktı. İlginç olan şey de bu yeni oluşan orta sınıfın İslami Devrimden sonra dünyaya gelmeleridir. Yani bu kuşak devrim ideolojisi ile eğitilen ve beslenen çocuklardır.

Mohacernia'ya (2012: 85) göre, Haşimi Rafsancani cumhurbaşkanlığından başlayan dönem ve Hatemi döneminin sonuna kadar süren zaman diliminde bu yeni orta sınıf siyasi arenada birçok şey yaparak gücü arttı. Ahmadinejad ise alt sınıfları cezbederek cumhurbaşkanlığına seçildi. Onun seçilmesi ile birlikte alt ve orta sınıfların arası açıldı ve orta sınıf siyaset arenasından kısmı olarak çekilmeye mecbur kaldı. Böylece orta sınıf elindeki gazete, dergi ve internet siteleri gibi resmi medya araçlarını kaybederek daha çok sanal ortama yüz getirdi. Ahmadinejad'ın sekiz senelik başkanlığından sonra yapılan seçimlerde dediğimiz yeni orta sınıf tekrar sahneye geldi. Böylece Ruhani'nin cumhurbaşkanlığına gelmesi de yeni orta sınıfın desteği ile gerçekleşti. Sonuç olarak Masudnia ve Muhammedifar'ın (2011: 73) de işaret ettiği gibi, İran'ın siyaset arenasında

yeni orta sınıfın önemli bir konuma gelmesi ve iktidarı elinde tutan din adamları sınıfı ile sürekli mücadele içinde olmaları tahmin edilmiştir.

İran'da İletişim Politikaları

İran'daki din adamları Batı kültürüne muhalif olduklarını hep ortaya koyarak yeni bir söylem oluşturdular. Bunun bariz örneği kültürel savaş ve yumuşak savaş deyimleridir. Bu söylem iletişim politikalarında da kendini göstermiştir. Batı'ya karşı oluşturulan bu söylemlerin etkisinde alınan kararlar ve tasarlanan yasalar önemli ölçüde medyaya bakışı ve yeni iletişim teknolojilerine yaklaşmayı etkiledi.

11 Temmuz 1992 tarihinden itibaren, Dini Liderin ifade ettiği "Kültürel Savaş" terimi ülke çapında büyük bir yankı kazandı (Yusefvand, 1998: 11). Batı dünyasının diğer ülkelere dayattığı kültürel uygulamaları kast eden Ayetullah Hameney, millet ve sorumluları bu yeni tarz savaşa karşı mücadele vermeye duyarlı olmalarını emretti. Bu tarihten itibaren dini lider başta olmak üzere din adamları ve devlette sorumlu birçok kişi bu terimi kullanmaya başladı³.

İran'da devlet bütün kaynakları ile medya sektörünü elinde tutmaktadır. Ayetullah Humeyni ve sonraki Dini Lider bile kendi konuşmalarında hep medyanın güçlü arac olduklarının altını çizmektedirler⁴. Bu çerçevede İran İslam Cumhuriyeti medya konusunda hep duyarlı davranıp ve kendi kontrolünde tutmuştur. Bu nedenle hala özel radyo, televizyon ve gazete bulunmamakla birlikte yürütdışı medya faaliyetleri de gözetim altında tutulmaktadır. Dini lider (2015), Radyo ve Televizyon Kurumu çalışanlarına konuşmasında medya araçlarını insanların kanaatlerini değiştirmede güçlü bir araç olduğunu vurgulamıştır. Ona göre bu iletişim araçları, İslami ve etik yöntemlerle yönetilirse dünya daha çok barış ve huzura kavuşurdu⁴. Bu nedenle İran'da iktidarı elinde tutan imamlar, hangi gruba mensup olurlarsa olsunlar -sağ veya sol- yeni iletişim araçlarının güçlü etkileri olduğuna inanmışlardır. Bu konu Gramsci'nin hegemonya kuramının medya üzerinden yapıldığını ve egemen sınıf, okuyuculara ve izleyicilere değerlerinin nasıl aktarmalarının kanıtıdır (aktaran Yaylagül, 2008: 101). Bu nedenle ilk aşamada bu yeni teknolojileri kendilerini korumak amacı ile kullanmaktadırlar. Sonraki aşamada ise kendi din anlayışlarını dünya çapında yaymak için çaba serfetmektedirler.

Bilindiği gibi ülkeye hakim olan din adamları sınıfı kendi hegemonyalarını korumak amacı ile İran İslam Cumhuriyeti kurulduktan sonra, şeriatı muhafaza etme, gelenekleri koruma ve yeni nesillere aktarmak için eğitim sistemi ve medya kurumlarını seferber ettiler. Althusser'in (aktaran Yaylagül, 2008: 105) işaret ettiği gibi, medya devletin ideolojik aygıtlarının önde gelen araçlarından ve eğitim kurumları ile birlikte iyi bir propaganda yapmak için kullanılmaktadır. İdeolojik düşüncenin hegemonya yaratmasında medyayı yönetme önemli yer tutmakta ve bu da İran devleti tarafından göz ardı edilmemiştir. Formasyonlara gelince Devrim Muhafızları, Camilerde bulunan heyetler, Basic⁵, okullarda kurulan İslami Ancomenler (kuruluşlar), mezhebi

3 Farhangi'nin (2002: 219) açıklamasına göre, kültürel savaşın hedefi organize ve planlı şekilde bizim kültürümüz ve değerlerimizi yok etmek için faaliyete geçmektir. Bu faaliyette özellikle gençler bulunmakta ve amaçları genç kuşağı dinden uzaklaştırmaktır.

4 "her medya aracının başkanları büyük sorumluluk taşımaktalar" başlıkla 18 Mayıs 2015 tarihinde yayımlanan haber, (<http://www.tebyan.net/newindex.aspx?pid=17493>).

5 Basic, Devrim Muhafızlarına bağlı bir kuruluştur. Bu kuruluş ABD rehine krizinden sonra İmam Humeyni emri ile kuruldu ve amacı ülkede ve dünyada mazlumların hakkını zalimlerden almaktır. Basic'in kuruluş felsefelerinde İslami Devrim ve ideolojisini muhafaza etmek ve milleti düşmanlara karşı organize etmektir. Bu kuruluş Dini Lidere bağlı faaliyet göstermekte ve bütün kurumlar ve okullarda şubesi bulunmaktadır. Fazla bili için bkz: <http://basij.ir>.

heyetler gibi kuruluşlara işaret edebiliriz. Bunların ortak görevleri İslami Devleti yurtiçi ve yurtdışı tehditlere karşı muhafaza etmek ve düşmanlardan korumaktır.

Medya kuruluşlarına gelince şüphesiz radyo ve televizyon gibi araçlar devlet için önemli yere sahipler. İran İslam Cumhuriyeti kurulduktan sonra medyaya önem vermiş ve hep kendi kontrolünde tutmuştur. Geray'ın (2003: 48) işaret ettiği gibi, bu tarz yayıncılık aslında soğuk savaş döneminde oluşan kamu hizmeti yayıncılığı çerçevesinde değerlendirmeliyiz. Bu tarz yayıncılık doğrudan devlete bağlı radyo ve televizyon kurumlarını kapsamıştır. Böyle koşullarda anayasanın 175. maddesine göre İran İslam Cumhuriyeti Radyo Televizyon Kurumu (İİCRTK) başkanı direk Dini Lider tarafından atanmaktadır. Ayrıca bu maddeye göre, İİCRTK'unu hükümet, İslami Şura Meclisi ve yargı sisteminden oluşan bir heyet denetlemektedir. Bu kurumun geliri ise yıllık bütçe, televizyon ve radyo satışından, elektrik faturalarının bir kısmından ve son olarak reklamlardan elde edilmektedir.

İran devleti ekonomik alanda ne kadar dünya ekonomisine uyarak özelleştirme yapsa da yine İslami Devrimden kaynaklanan ideolojik altyapıyı önlemek ve görmezden gelmek mümkün değildir. Bunun en bariz örneği uydu yayınları ve internet gibi yeni medya araçları ile ilgili alınan kararlar, kontroller ve yasaklamalardır. Bu alınan kararlara rağmen uydu yayınları ve internet gibi yeni medya teknolojileri İranlı gençler ve özellikle orta sınıf tarafından iyice kullanılmaktadır. Orta sınıfın yeni medyanın yaygınlaşması ve artmasındaki rolünü mekalede açıklayacağız.

Devletin yaptıklarına rağmen vatandaşlar ve özellikle gençler sanal ortamda çok aktifler. Cenneti (2015) Kültür ve İslami Uyarma Bakanının vurguladığına göre⁶, araştırmalar uydu yayınlarını yasak sandığımız yollardan izlenenlerin sayısının hep artmasını göstermektedir. İstatistiklere göre İran internete bağlanmada Orta Doğu'nun birincisidir. "Internetworldstats" sitesinin açıklamasına göre Haziran 2012'ye kadar ise İran 42 milyon kişi internet kullanıcısıyla Orta Doğu'da birinci konuma sahiptir, ancak internet kullanıcısı sayısı açısından, ülkenin oranına göre baktığımızda 53.3% ile bölgenin yedinci sırasında yer almaktadır⁷.

İran'da Orta Sınıfın Oluşumu

İran tarih boyunca ve 2500 seneden önce hep padişahlık sistemi ile yönetilmiştir. Bu nedenle İran'da genelde hep monarşi sistemi hakim olmuştur. 1906 Meşrutiyet Hareketi ile birlikte ülkenin aydınları Batı'dan ilham alarak halkın egemen olduğu için çaba sarf ettiler ve parlamentoyu kurdular. Ne yazık ki bu harekette Rıza Şah'ın yabancı güçlerin desteğiyle iktidara gelmesi ve Pahlevi iktidarını kurarak yarım kaldı. Batı yanlısı olan Pehleviler, petrol gelirlerinden faydalanarak ülkede Batı modeli yaşam tarzı ve kültürünü önemsediler. Böylece ekonomide gelişmeler yaşandı ve halkın refah seviyesi artmaya başladı ama kültürel olarak halka uygun olan yöntemlerin yerine Batı kültürü ve değerleri hakim olmaya çalışıldı. Orta sınıf Bu nedenle yönetenler ve halk arasındaki kültürel anlayış iyice açıldı.

6 Cenneti'ye (2015) göre, artık uydu yayınları ve interneti kontrol etmek mümkün değildir. İran İslam Cumhuriyetinin yasalarına göre uydu yayınlarından yararlanmak yasaktır ama yüksek teknoloji ile dışsöz yayımlanan uydu yayınlarıyla ne yapacağız? Bu mekama göre artık uydu yayınları gibi konularda kendi politikalarımızı yeniden gözden geçirmeliyiz. Detaylı bilgi için blz. (uydu yayınlarının geleceğini tahmin etmek, <http://isna.ir/fa/news/94022011410>, yayınlama tarihi: 23 Haziran 2015.

7 Orta Doğu ülkelerinde, Katar, Bahreyn, Kuveyt, Birleşik Emirlikler, İsrail ve Arabistan'dan sonra, İran yer almaktadır. Bu habere 13 Şubat 2013 tarihinde ulaşılmıştır (www.internetworldstats.com/).

Ülkemizin ekonomik, kültürel ve siyasi koşullar sonucu, son yüzyılda orta sınıf hem güçlü ve hem etkili olmuştur. Bu bağlamda İran halkının değişim ve yeni teknolojilere doğru yönelmesi genellikle orta sınıf tarafından yapılmaktadır. Birçok araştırmacı ve yazara göre İran'da orta sınıf ilk olarak Meşrutiyet Hareketinde oluştu⁸. Mohacernia (2012)⁹, sosyoloji çalışmalarında Meşrutiyet döneminde oluşan orta sınıfı son zamanlarda yeni orta sınıftan farklı olarak gelenekçi orta sınıf adlandırmaktalar. Bu sözü geçen gelenekçi orta sınıfı oluşturan iki önemli grup din adamları ve esnaftı. O dönemde Avrupa ülkelerinde eğitim almamış ve Batı yanlısı olan kişilerden oluşan grup ülkenin ilk orta sınıfını teşkil etti. Bu prosedür Pahleviler döneminde hız kazandı. Abrahamian'a (2005: 158-160) göre, genel anlamda İran'da orta sınıfın önde gelenlerine Aydın ismi verilmiştir. Aydınların tanımlamalarında ise Batı yanlısı, laik sistemi taraftarı, moderleşme için çaba sarfeden ve yenilikçi olmaları söylenmektedir. Petrol zengini olan ülkede moderleşmenin hızlanması ile birlikte devletin kurumları da oluşmaya başladı. Okullar ve üniversitelerin çoğalması ile okuma yazma oranı hızlıca yükseldi ve bu diplomalı gençler açılan yeni iş yerlerine alındılar. Böylece Pahlevi döneminde memurlar, üniversiteliler ve işçilerden oluşan orta sınıf canlandı. Modern devletin Pahlevi döneminde oluşması birçok ekonomik, siyasi, kültürel ve toplumsal alanda değişikliklere yol açtı. Bu değişimler esnasında geleneksel orta sınıfın devletten bağımsız halde ulus içinde önemli konuma gelmesine şahit olmaktayız (Asgarian, 2013)¹⁰. İslami Devrimin başarması bunun önemli sonuçlarındandır.

Bill (1972: 39-40), devrimden önce oluşan orta sınıf hakkında araştırma yaparak özelliklerini açıklamıştır. Ona göre bu sınıf mensupları kendi güçlerini çalıştıkları uzmanlık dalından ve iyi organize olmalarına borçlular. Bu sınıf özellikle Tahran Üniversitesinin öğrencileri ve mezun olan kişilerin bir araya gelmesi ile güçlenmiştir. Bill, İran'da devrimden önceki dönemde orta sınıfın özelliklerini şu şekilde tarif etmiştir: "Devlet kurumlarında makam ve mevkiden uzak durmakta, genelde üniversite mezunlarından, uzmanlık alanlara sahip biriler, Batı felsefesine hakim ve kendilerini din ve tarih baskısından kurtaranlar."

İslami Devrimden sonra da petrole bağlı ekonomi devam ederek orta sınıfa destek oldu. Böylece Masudnia ve Muhemmedifar'ın (2011: 72) işaret ettiği gibi, İran İslam Cumhuriyeti petrol parası ile zengin olarak yeni orta sınıfı cezbetmede yetersiz kalmıştır. Bu koşullarda orta sınıfın mensupları devletle gizli şekilde hep mücadele içinde olmuşlar. Bu grubun sayısı artmakla beraber, ülkede refah ve demokrasinin gelişmesi için yeni teknolojilerin yarattığı imkânları iyice kullanmaktalar. İmamlara göre, bu durum gelecekte İran İslam devleti için bir tehdit oluşturabilme imkanına sahipti. İran'ın 20. Yüzyıl tarihine baktığımızda da orta sınıfın toplumsal ayaklanmalar ve siyasi değişimlerle yakından ilgisi olduğunun altını çizmeliyiz. Bu nedenle iki grup arasında sürekli anlaşmazlık ve gerginlikler yaşanmaktadır.

İslami Devrimle birlikte halkın isteği ve desteği ile din adamlarının ülkeye hakim olmaları yeni bir sistemin oluşmasının habercisi olurken ilk yıllarda farklı devrimci gruplar arasında iktidar mücadelesi ile hızlı geçti ve Irak'la savaş başladı. Savaş döneminde (1980-1988) daha farklı koşullar ülkede hakim olarak katı dinciliği peşinde bıraktı. Böyle şartlarda devrimden sonraki ilk yıllara rağmen halk ve yönetenler arası yine de açılmaya başladı. Savaş yıllarında zor bir dönemden geçen halk 1990'lerden daha çok özgürlük ve refahta yaşamayı benimsedi. Böyle şartlarda İran halkı hevesli olarak dünyaya açılmaya yöneldi. Eski yaşam tarzından bıkmış ve yorulmuş insanlar yeni dünyayı keşfetme ve daha eğlenceli yaşamak hevesindeydi.

8 Bu araştırmacı ve yazarlar içinde Beşiriye (2005); Abrahamian (2005); Kazemi (2010); Mohacernia (2012) ve Asgarian (2013) yer almaktalar.

9 www.sociologyscience.com. Erişim tarihi: 28 Haziran 2014.

10 <http://mohsenasgarian.blogfa.com>. Erişim tarihi: 30 Haziran 2014.

1990'lardan başlayan dönemde Haşimi Rafsancani'nin liberal politikaları doğrultusunda ekonomik gelişmeye önem vererek kültürel ve siyasi gelişmeler arka planda kaldı. Ayrıca İslami Devrimden sonra uygulanan ekonomik adalet yerine özelleştirme konuldu. Yeni uygulamaların oluşturduğu şartlarda sınıflar arasındaki denge bozularak yeni orta sınıf ortaya çıktı. İlginç olan şey de bu yeni oluşan orta sınıfın İslami Devrimden sonra dünyaya gelmeleridir. Yani bu kuşak devrim ideolojisi ile eğitilen ve beslenen çocuklardır. Mohacernia'ya (2012: 85) göre, Haşimi Rafsancani cumhurbaşkanlığından başlayan dönem ve Hatemi döneminin sonuna kadar süren zaman diliminde bu yeni orta sınıf siyasi arenada birçok şey yaparak gücü arttı. Ahmadinejad ise alt sınıfları cezbederek cumhurbaşkanlığına seçildi. Onun seçilmesi ile birlikte alt ve orta sınıfların arası açıldı ve orta sınıf siyaset arenasından kısmı olarak çekilmeye mecbur kaldı. Böylece orta sınıf elindeki gazete, dergi ve internet siteleri gibi resmi medya araçlarını kaybederek daha çok sanal ortama yüz getirdi. Ahmadinejad'ın sekiz senelik başkanlığından sonra yapılan seçimlerde dediğimiz yeni orta sınıf tekrar sahneye geldi. Böylece Ruhani'nin cumhurbaşkanlığına gelmesi de yeni orta sınıfın desteği ile gerçekleşti. Sonuç olarak Masudnia ve Muhammedifar'ın (2011: 73) de işaret ettiği gibi, İran'ın siyaset arenasında yeni orta sınıfın önemli bir konuma gelmesi ve iktidarı elinde tutan din adamları sınıfı ile sürekli mücadele içinde olmaları tahmin edilmektedir.

Bilindiği gibi İran'da da orta sınıf tüketmeye ve batılı yaşam tarzına yatkındır. Buradan anlaşılıyor orta sınıf baskı grubu kurarak devlete karşı koymaktadır. Başka deyimle ülkemizde orta sınıf ve devlet arasında bir kültürel hegemonya mücadelesi bulunmaktadır. 2000'lerden itibaren uydu yayınları ve internet gibi yeni medya teknolojilerinin İran'da yaygınlaşmasında şüphesiz orta sınıf etkili olmuştur. Böylece şu iki grup için yeni iletişim teknolojileri iyi bir mücadele ortamı oluşturmuşlar. Bu gruba mensub olanlar genellikle seçim dönemlerinde daha aktif hale gelmektedirler. Bunun nedeni ise yönetimin, seçim dönemlerinde halkı sandık başına getirmeleri için heyecanlı bir ortam yaratmalarına izin vermeleridir.

İran'da internet

İnternet bağlantısı ilk defa 1993'te Tahran Üniversitesine bağlı olan Fizik Araştırmaları Merkezinde gerçekleşti. İran'da internet, başlangıçta denetimsiz bir şekilde kullanılmıştır. İran'ın muhafazakâr kesiminin yeni teknolojileri denetim altına alması için hükümete yaptığı baskıya rağmen, sanal ortam 2001'e kadar sistematik denetimden bağımsız bir şekilde kullanılmıştır. Rahimi'nin (2003: 104) açıklamasına göre, ilk defa Haziran 2001'de, 450 İnternet kaffe devlet tarafından kapatılmıştır. Bundan sonraki dönemde Telekomünikasyon Şirketi, internet erişiminin hızını azalttı. Bu tarihten itibaren internette yayınlanan yazı, resim ve filmlere yönelik denetimler giderek arttı.

İnternetin yaygınlaşması ile birlikte sanal ortamı kontrol etmek için 2004 yılında ISP'ler ve İnternet Kaffelerin yönetmeliği ve daha sonra 2009 yılında Bilgisayar suçları kanunu devreye girdi. Buna ilave olarak İran'da internetin hızı düşük görünmese de bantın genişliği dardır. Böylece internet kullananların film ve fotoğraf gibi sayfalara ulaşmaları pek mümkün olmamaktadır. İletişim Altyapısı Şirketi'nin Başkanı olan Khosrevi, Asre Azadi gazetesinde yayınlanan bir haberde¹¹ internet erişiminin hızının az olmasını ülkenin yasalarına göre uygulandığına bağladı. Bu makamın dediğine göre İran'da evden internete bağlanma hızı kanuna uyararak 128 kilo bitten fazla olmamalıdır. Ayrıca İran devleti filtre etme konusunda baya faal olarak her ay binler siteyi engellemektedir¹². Bunun önemli örneklerinden Facebook ve Twitter gibi sosyal paylaşım

11 Asre Azadi Gazetesinin 11 Haziran 2013 tarihli sayısının 6. sayfasında yayımlanan haber.

12 Tasnim haber ajansının yayımladığı bir görüşmeye göre her ay 1500 site filtre edilmektedir. Ağamiri'nin açıklamasına göre, bu siteler genelde İslam'ın değerlerine karşı oldukları için engellenmişler. Fazla bilgi için bkz. <http://www.tasnimnews.com/Home/Single/42128>.

sitelerdir. Bu bağlamda Ağamiri (2013), din adamı ve Sanal Ortamın Yüksek Şurası üyelerinden Tasnim haber ajansı ile yaptığı mülakatta interneti, çağırılmamış misafir olarak nitelendirmiştir¹³.

İran'da özelleştirme politikalarının uygulanmaya başlamasından yaklaşık 20 sene sonra, Anayasanın 44. maddesinde yapılan değişiklik ile telekomünikasyon şirketinin özelleştirilmesine karar verildi. Bakanlar Kurulu 2006'da, İran Telekomünikasyon Şirketini borsa yolu ile satışa sunmayı kararlaştırdı. Bu karardan yaklaşık üç yıl sonra yani 7 Aralık 2009'da şirketin hisselerinin %51'i borsada satıldı. Telekomünikasyon Şirketi'nin web sitesinde yayınlanan bilgiye göre bu şirketin müşterisi iki şirket olmuştur. Bunların biri¹⁴ güvenlik açısından itibarlı bulunmamış ve sonuçta İran'ın telekomünikasyon şirketi Devrim Muhafızları'na bağlı Toseye Etemade Mobin adlı konsorsiyuma verilmiştir. Görüldüğü gibi sonuçta telekomünikasyon şirketinin özelleştirilmesi devletin kontrolü ve isteği doğrultusunda gerçekleşmiştir¹⁵.

İnternet ile ilgili açıklamak gerekirse ilk aşamada fiyatı ve hızından söz etmeliyiz. İran'da internet fiyatına baktığımızda, farklı şirketlerden verilen internet hizmetlerinin farklı fiyatlarına şahit olmaktadır. Bu şirketlerin hepsinde 128 kbps¹⁶ hızı ile internet müşterilere sağlanır. Bu hızda internetin aylık 10 GB kullanma imkanını sağlayan bir vatandaşın 20'den başlayan ve 40 dolara kadar çıkan bir fiyatla karşılaşmaktadır. Aslında bu hızla internet iyi görünse de, ülkedeki uygulamalardan dolayı vatandaşlar memnun değiller. Nedeni ise internet bantının genişliğinin teknolojik açıdan dar olmasıdır. Örnek olarak İran'da sunulan internet hizmetiyle bırakın film ya dizi izlemeyi çoğu zaman bir fotoğraf indirmek bile mümkün olmayabiliyor.

Net.index sitesinin verdiği istatistiklere göre 2011 yılında İran internet hızı ve fiyatı açısından 180 ülke içinde 171. Ülke olarak tanımlanmıştır. Bu açıklamada Güney Kore ilk sırada yer almıştır. Speedtest.net sitesinin açıklamasına göre 2010 yılında İran internet hızına göre 152 ülke içinde 124. olarak tespit edilmiştir. Bunun gibi sitelerde İran'ın interneti ile ilgili mukayeseleri yine bulabiliriz. Ancak hemen hemen araştırmaların hepsinde İran'ın internet durumu 100. sıradan sonraki ülkeler içinde yer almaktadır.

İran internete bağlanma konusunda çok aktiftir. Bu nedenle internet bağlantısının 2000'lerden itibaren hızla çoğalmasına şahit olmaktadır. Ahmadi'nin (2003: 5) belirttiği gibi, İran'da internet hizmetleri başladığı günden itibaren halk hızla bu yeni iletişimi kullanmaya doğru harekete geçti. Böylece 2007'nin sonuna kadar yaklaşık 35 milyondan fazla internet kullanıcısı olduğu tahmin edilmiştir. Ülkenin internet kullanımını yöneten merkezin açıklamasına göre İran'da internet sunan şirketlere abone olanların sayısı 33 milyonu aşarken, internet kullanıcıların sayısı 46 milyona ulaşmaktadır¹⁷.

İran'da internet siteleri filtrelenmesi Tabnak Ajansının raporuna göre doğal olarak her ülkenin yasalarına göre yapılmıştır. Bu raporda 13 ülkenin¹⁸ internette filtre etme politikaları incelenmiştir. Sonuç olarak İran'da filtre etmeyi her ülkede görüldüğü gibi, doğal hak ve kültürel değerleri koruma amacı ile yapılan politika olarak tanımlanmıştır¹⁹. İran'da sitelerin filtreleme mekanizmasına baktığımızda 2007 senesinde İslami Şura Meclisinde, 17 Ocak 2007 tarihinde

13 <http://www.tasnimnews.com/Home/Single/42128>. Erişim tarihi: 18 Kasım 2014.

14 Pişgaman Kevir Yezd şirketi 1988 yılından beri telekomünikasyon sektöründe faaliyet göstermektedir.

15 <http://www.tci.ir/>, erişim tarihi: 4 Ekim 2012.

16 128 kbps dediğimizde, 128 saniyede gerçekleştirilen kilobit değerinde veri aktarımından söz etmekteyiz.

17 <http://www.iri.u.ir/matma/>. Erişim tarihi: 16 Ekim 2013.

18 Raporda incelenen ülkeler şunlardır: ABD, Kanada, Küba, Avrupa Birliği, Almanya, İngiltere, İsrail, Birleşik Arap Emirlikleri, Bahreyn, Malezya, Mısır, Yemen ve İran.

19 <http://www.tabnak.ir/fa/news/222133/>. Erişim tarihi: 20 Kasım 2013.

yapılan oturumda 10 milyon sitenin filtrelenmesinden söz edilmiştir. Ayrıca ettelaat.net sitesinin açıklamasına göre her ay bine yakın sitenin filtreleme emri çıkmaktadır²⁰.

İnternet denetimi alanına geldiğimizde Hatemi döneminde dine karşı ve porno içerikli sitelerin yasaklandığına şahit olmaktayız. Aralık 2003'de Cenevre'de İran Cumhurbaşkanı Hatemi konuşmasında²¹ 240 sitenin sadece pornografik ve ahlak dışı konuları içerdikleri için filtre edildiği vurgulanmaktadır. Hatemi, İslam dinine hakaret içeren sitelerin yasaklandığını ve siyasi içerikli sitelerin serbest olduğunu belirtmiştir. Hatemi konuşmasında ayrıca, yakın zamanda yasaklanmış bulunan sitelerin listesinin açıklanacağını da altını çizdi. İletişim ve Enformasyon Teknolojisi Bakanlığı duyurusuna göre yasaklanan sitelerin listesi bir CD'de sunuculara gönderilmektedir. Devlet bu listeyi resmi olarak yayınlamasa da siyasi içerikli muhalif siteler "http://tireaakhar-noproxy.blogspot.com/" adlı anti-sansür sitesinde aralıksız olarak ilân edilmektedir.

İran İslam Cumhuriyetinin yasalarına göre Facebook ve Twitter gibi sosyal paylaşım sitelerine üye olmak suç değildir. Ama Facebook ve Twitter gibi siteler filtre olduğu için vatandaşların bu sitelere girmeleri ve yararlanmaları proxy programlarını kullanmakla mümkün olmaktadır. Bu nedenle yasalara göre proxy kullanmak yasaklanmıştır. Bu yasaklamalara rağmen ülkenin önemli kişileri örnek olarak Dini Lider Hameney, Haşimi Rafsancani ve yeni hükümetin dışişleri bakanı Muhammed Javad Zarif, Facebookta ve ayrıca yeni cumhurbaşkanı Ruhani ve dışişleri bakanı Muhammed Javad Zarif gibi isimlerin Twitter de hesapları bulunmaktadır.

Sosyal paylaşım siteleri yasaklandıktan sonra yani 2009 yılının Haziran ayından sonra, şimdiye kadar bu uygulama devam etmekle birlikte vatandaşlar ve özellikle gençlerin sosyal paylaşım sitelerine duyduğu ilgi artmaktadır. Yeni teknolojinin sunduğu imkanlar sayesinde kolayca ve ucuza bulunan proxy programlarını kullanarak sosyal paylaşım sitelerine ulaşmak zor olmuyor. Yurt içinde sosyal paylaşım sitelerini kullananların sayısı resmi şekilde açıklanmamıştır. Buna rağmen farklı rakamlar ortaya koyulmakta ve artış görülmektedir. Facebook'a üye olanların sayısı 12 ya 18 ve hatta 27 milyon kişi olduğundan söz edilmiştir. Rouzegareno ve Tabnak gibi haber ajanslarının açıklamalarına göre İran'da facebook sitesine üye olanların sayısının en az 12 milyon olduğu ve bu rakamın 27 milyon kişiye kadar ulaştığı düşünülmektedir. Twitter'a baktığımızda ise bu sosyal paylaşım sitesinin çok fazla kullanan olmasa da İranlılar bu ortamda da aktif şekilde bulunmaktalar. Twitterde bulunan İran vatandaşlarının sadece %10'u yazı ve mesaj üretmektedirler²². Ayrıca ABD'nin dışişleri bakanlığı Farsça Twitter sayfası oluşturarak İran vatandaşları ile daha kolay iletişim sağlamayı hedeflemiştir. ABD'nin dışişler bakanlığı Farsca Twitter sayfası 13 Şubat 2011 yılında resmen faaliyete başladı²³.

Ahmadinejad'ın cumhurbaşkanlığı döneminin sonlarına doğru internetle ilgili yeni adımlar atıldı. 2010 yılında sanal ortamı kontrol altına alan polis teşkilatı kuruldu. Polisin bu bölümü Fata Polisi olarak adlandırıldı. Ayrıca Dini Liderin verdiği 7 Mart 2012 tarihli emir üzerine, İran'da Sanal Ortam Yüksek Şurası kuruldu. Bu şuranın görevi internet ile ilgili kararlar alıp en iyi şekilde uygulamaktır. Bu şurayı kurmanın bir başka amacı ise farklı kurumlar ve kuruluşların internete müdahalelerini birleştirmek ve hepsini bir çatı altında yönetmekti. Üçüncü gelişme ise İran'ın

20 <http://ettelaat.net/09-oktober/news.asp?id=42181/>. Erişim tarihi: 20 Kasım 2013.

21 İran Gazetesinin 22 Aralık 2003 tarihinde ve ikinci sayfada yayınladığı haber.

22 Bu konu ile ilgili fazla bilgi için bkz: (<http://www.tabnak.ir/fa/news/221532/كوب-سى-ف-دب-ابوخ>) (<http://www.rouzegareno.ir/fa/news/31497/كوب-سى-ف-وضع-ى-اه-ى-نارى-ادادعت-ز-رام-آن-ى-رتدى-دج>)

23 ABD'nin dışişleri bakanlığı Farsça Twitter sayfasının internet adresi şu şekildedir: <https://twitter.com/USAdarFarsi>.

ayrıca Konu ile ilgili fazla bilgi için bkz: <http://ir.voanews.com/content/us-iran-twitter-02-13-2011-116134164/134422.html/> 30 Kasım 2013)

Milli İtranet Projesinin gerçekleştirilmesidir. Bu proje İran'ın beşinci kalkınma programı içinde yer almaktadır. Kalkınma programının açıklamasına göre Milli İtranet'in, 2011'den 2016'ya kadar kurulması ve hayata geçirilmesi planlanmıştır.

Orta Sınıf ve İnternet

İslami Devrim sonrası gelişmeler nedeniyle eğlence gibi etkinlikler ev dışında neredeyse yok gibidir. Bu boşluğun yerini evlerde uydu televizyonu programları, şovlar, filmler ve diziler gibi eğlence odaklı yayınlar almıştır. Hatta sadece eğlence değil, bana göre İranlıların hayat tarzları ev içi ve ev dışı olarak ikiye ayrıldı. Bizim ülkede ev içindeki ve dışarıdaki yaşam tarzı çok farklılıklar gösterebilir. Bunu kadınların giyinme tarzlarından, erkek-kız ilişkileri, eğlenme etkinlikleri ve hatta yemek kültüründen bile anlayabiliriz. İran'da birçok kez yılın fotoğrafçısı seçilen Hüseyin Fatemi'nin "Bir İran Yolculuğu" adlı çalışmasında bulunan fotoğraflar, gençlerin kamusal alan ile özel alan arasında ne kadar farklı iki yaşam tarzı sürdürdüğünü ortaya koyuyor²⁴.

Özellikle İranlıların eğlence ihtiyaçlarını gidermek için bu yeni teknolojilere sarıldıklarının altını çizebiliriz. Örneğin, İran'da gece hayatı kavramını bulamazsınız. İranlıların gece hayatları evlerinde gerçekleşiyor. İslami devrimden sonra sinemalar, eğlence ve gece hayat mekânlarının kapatılmasından dolayı halk akşam erken saatlerinde evlerine çekiliyor²⁵. Akşam evdeki zamanı uydu televizyon programlarını izleyerek geçiriyorlar. Özellikle uydudan yayınlanan eğlence ve şov programları, yabancı filmler, pembe diziler ve müzik kanalları daha çok izleniyor. Sabahları iş ortamında da çoğu zaman, vatandaşların konuşma mevzusu dün akşam izlediği programlardan oluşmaktadır. Böylece halkın içinde uydu yayın donanımı olmayanlar başkalarının anlattıklarından etkilenerek bu donanımı satın almaya kalkıyorlar. Özellikle kentlerde çok yaygın yaşanan bir olgudur.

İnternet kullanımında yasakları aşan ve VPN kullananların birçoğu yeni orta sınıfa mensup gençlerdir. Özellikle büyükşehirlerde yaşayan bu gençlere "Üçüncü Nesil" adı takıldı. Üçüncü Nesil devrimden sonra dünyaya gelen çocuklardan oluşmaktadır. Bunlar Şah dönemi ile bilgileri aile fertlerinden aktarılan bilgiler ve okudukları kitaplara dayanmaktadır. Genelde bu Üçüncü Nesil İslamileştirmenin getirdiği sınırlamalar ve yasaklamalar ortamında yaşadıklarından dolayı kendilerine Yanmış Nesil demektedirler. Bu kuşağın düşünceleri ve irtibatları genelde sanal ortamda gerçekleşmektedir. Bunu da Facebook ve Twitter gibi sosyal paylaşım sitelerinden veya bloglarla hayata geçirmektedir.

İran'da internetin başka bir önemi ise erkekler ve kadınların irtibatlarını sağlamasıdır. Bilindiği gibi İslami Devrimle birlikte erkek kadın ilişkisi sıkıntıya girdi. Bunun bariz toplumsal uygulamalarından erkek ve kadınların arasına mesafe koymaktan söz edebiliriz. Devlet birçok alanda cinsiyetle ilgili konularda iki cins arasına mesafe koydu. Eğitim sisteminde erkek ve kızları ayırmak, kurumlar ve işyerlerinde erkek ve kadınların odalarını ayırmak gibi örnekler verebiliriz. Bu da orta sınıf mensupları özellikle gençler tarafından hoş karşılanmadı.

Ülkede erkekler ve kadınların şeriat yasalarına göre aynı ortamda bulunmamaları ve mesafeli olmalarına rağmen yurtdışından yayın yapan medyadan farklı yaşam tarzlarını sergileyen

24 <http://www.internethaber.com/iran-gencligini-hic-boyle-gormediniz-foto-galerisi-30473-p1.htm>. Erişim tarihi: 29 Haziran 2014.

25 Devrimle birlikte gece hayat mekanları ve sinemalar kapatıldı. O dönem sadece Tahran'da 32 sinema devrimciler tarafından yakıldı. Daha sonra 1980 yılında yeni düzenleme ile birlikte sinemalar açıldı (<http://vista.ir/news/18290749/>). Erişim tarihi: 2 Haziran 2014).

görüntüler vatandaşlara özellikle gençlere çok cazip gelmiştir. Böylece iç ve dışın farklı yaşam tarzını sergileyen medya, kimlik krizine de sebep olmuştur. Abbasi ve Khalili'nin (2011: 15) yaptıkları araştırmada toplam 16 yaş üzerine olan 1266 kişiye başkent Tahran'da internetle ilgili soru soruldu. Araştırmanın sonucuna göre erkekler ve kızlar Şii fikhin ayrılma kararına tepkili oldukları ve bunu kabul etmedikleri kanıtlandı. Niyazi ve Nasrabadı'nın (2012, :13-14) de vurguladığı gibi, dışarıda sıkıntılı bulunan kız-erkek ilişkileri sanal ortama kaymakla gençler tarafından daha çok talep görmektedir. Böylece iki cins arasında ilişki ve arkadaşlıklar, dışarıdaki sokaklar ve caddelerden ziyade güvenilir olarak sanal ortama taşınmış bir durumdadır.

Böyle koşullarda İranlı gençler, internetin sunduğu imkânlarla hem kendilerini özgürce ifade etme fırsatını yakalamakta hem de kendileri ile aynı fikirde bulunanlarla sanal ortamda bir topluluk oluşturma imkânına sahip olmuşlardır. Ayrıca bahsettiğim orta sınıf, internetin sunduğu imkânlarla filtrelenmiş sitelere ulaşarak rejime karşı mücadelelerini sürmektedirler. Fata Polisi Müdürünün gazetelerle yaptığı basın toplantısında ülkede proxy ve VPN kullanımının her gün arttığını söylemiştir. Bu makamın açıkladığına göre internetten faydalananların ortalama %40'ü bu yöntemleri kullanmaktalar²⁶. Sonuç itibarı ile para ve bilgi varsa, teknolojik olarak bu engelleri aşabilmek gayet kolaydır.

Kısa bir özetle İran'da internetle ilgili yapılanları anlatmak istersek devleti bir taraftan bu yeni teknolojiyi kullanma ihtiyacını karşılama çabası içinde buluyoruz ama diğer taraftan şeriat ve siyasi nedenlerle karşı koymadan ve kontrol etmeden de bunu serbest bırakmadığını görüyoruz. Bu ikilemin içinde bulunan devlet kendi mekanizmalarını yürütmektedir. Vatandaşlara gelince özellikle yeni orta sınıfı oluşturan genç kuşak teknolojik imkânlardan faydalanarak kendi hakkını savunmakla birlikte özgür yaşamının peşindedir. Bu çelişkili ortamda ülkemizde iki boyutlu şekilde hayat devam etmektedir. Bu hayat tarzını da kolay yapılandıran yeni iletişim araçlarıdır. Bu iletişim araçları içinde de, şüphesiz internet ilk sırada yer alarak her gün daha çok kullanıcı cezbetmektedir.

Sonuç

İran İslam Devrimi farklı düşüncelerden oluşsa da kısa süre içinde gelişmelerden dolayı ideolojik devlete dönüştü. Şahin'in (2013: 18) vurguladığı gibi, İran İslam Cumhuriyeti şüphesiz ideolojik bir devlettir. Ona göre, İran gibi ideolojik devletler ilk önce rejimi koruma refleksiyle hareket ederler. Bu açıklama doğrultusunda devrimden sonra yeni devletin oluşması ile birlikte ideoloji her alanda hâkim oldu. Bu düşünce tarzının sonucu olarak alınan kararlarda her zaman ideoloji önde gelerek rejim dini tavırlar sergileyerek kendini korumaya gayret etmiştir. Bu politikalar ne idealisttir, ne dinidir, tamamen rejimin geleceğini korumak için uygulanan bir politikadır.

Bu politika uygulamaları, medya alanında da kendi etkisini göstermektedir. Özel medya bulunmamakla birlikte, devlet tarafından yasaklanmalar ve yaptırımlar uydu yayınları veya internet olsun aynı düşünce tarzı yani din, şariat, eski değerler ve adetleri korumak için hayata geçmiştir. Bunları yapan devlete karşı vatandaşlar özellikle orta sınıf, özgürlükler ve haklar çerçevesinde yeni teknolojilerin sunduğu imkanlardan özel yaşamlarında yararlanmaktalar.

Ekonomik açıdan konuyu değerlendirmek istersek İran'da medya alanı bütünüyle devlet tekelindedir. Hatta özelleştirme politikaları da bu alanı serbest ellere bırakmadı. Açıkladığım gibi Telekomünikasyon Şirketi de bu anlayış çerçevesinde özelleştirildi ama bu şirketin hisselerini alan Devrim Muhafızlarına ait bir şirket oldu. Bu konu Gramsci'nin hegemonya kuramının medya

²⁶ Fata Polisi Müdürü bu sözleri 27 Eylül 2012 tarihindeki basın toplantısında ifade etmiştir.

üzerinden yapıldığını ve egemen sınıf, okuyuculara ve izleyicilere değerlerinin nasıl aktarmalarının kanıtıdır (aktaran Yaylagül, 2008: 101). Bu nedenle ilk aşamada bu yeni teknolojileri kendilerini korumak amacı ile kullanmaktadırlar. Sonraki aşamada ise kendi din anlayışlarını dünya çapında yaymak için çaba serfetmektedirler.

Böylece aynı uygulamaları medya alanında da görmekteyiz. Görüldüğü gibi devlet, radyo ve televizyon gibi medyanın ne kadar güçlü olduğunun ve hâkim ideolojiye hizmet ettiğinin farkındadır. Bu nedenle ülkenin radyo ve televizyonu kamu yönetimi sistemi ile devletin tekelindedir ve özel radyo ve televizyon kanallarına faaliyet izini verilmemektedir. Geray'ın (2003: 48) işaret ettiği gibi, bu tarz yayıncılık doğrudan devlete bağlı radyo ve televizyon kurumlarını kapsamıştır. Aynı politikalar başka medyada yani internet, gazete, kitap gibi araçlarda da yapılmaktadır. Bunların hepsi sıkı kontroller altındadır. Sanal ortamda sürekli gözetimde ve içeriği sıkıntılı olan siteler hemen filtreye olmaktadır. Bu uygulamalar da İran yönetimini Althusser'in devletin ideolojik aygıtları kuramıyla ortuşmaktadır.

Bu koşullarda internetin devreye girmesi ile birlikte sanal ortamı kontrol etmek sıkı şekilde başlatıldı. Bu yasaklar ve kontrolleri tabi ki vatandaş hoş karşılamadı. İnternet ve uydu televizyonu gibi yeni medya teknolojileri, yasak olmaları ve kontrollere rağmen, halkı tarafından iyice takip edilmektedir. Bu medyayı izlemenin etkisinde vatandaşların ideolojisi, kimliği, ilişkileri ve yaşam tarzı değişim göstermektedir. Bu değişim kaçınılmaz olarak Şii mezhebi ve hakim ideolojiye aykırı olsa da özellikle büyükşehirlerde bulunan orta sınıf tarafından göz önüne çıkmaktadır. Birçok araştırmacının sonucunun da gösterdiği gibi yeni medya araçları, özellikle internet bu yeni orta sınıfın gelişmesinde ve yeni kimlikler oluşturmalarında baya etkili olmuştur²⁷. Zaman zaman bu sınıf ve din adamları sınıfı arasında sıkıntılar ve çelişkiler ortaya çıkmaktadır. Yani İran'da Gramsci'nin kuramına dayanarak bir "hegemonya mücadelesi" olduğu tespit edilmiştir. Bu çeliğinin bir tarafında ideolojik devlet ve karşısında orta sınıfı oluşturan ve devrimden sonra dünyaya gelen genç kuşaktır. Bu yeni kuşağın yaşam tarzına belki uygun isim olarak ikili yaşam tarzı ismini verebiliriz. İran'lı bir vatandaş olarak çelişkili bir ortamda yaşamak, ev içi ve dışı farklı olarak alışkanlık haline gelmiştir. Bu farklı ortamları oluşturan bir taraftan ev içi, aile ve samimi arkadaşlık, diğer taraftan ise ev dışı ortam, iş yeri, okul gibi mekanları kapsamaktadır. Kısacası bir İran'lı'nın ev içindeki hayat tarzı ve dışarıda bulunan hayat tarzı bazen çok fark gösterebilmektedir. Bu da vatandaş ve yönetim arasında hep çelişkili bir ortam yaratabilme demektir.

İran halkı yabancı medyayı takip etmede iki önemli ihtiyacını gidirmektedir; birincisi dünyada olan biten her şeyden haberdar olmak ve ikincisi ise eğlence ihtiyacını gidermek. Bu koşullarda tabi ki yeni iletişim teknolojileri özellikle uydu yayınları ve internet gibi araçlar 2000'lerden sonra giderek İran'da yaygınlaşmıştır. Ne kadar devlet bu teknolojilere karşı çıksa da vatandaşlar her gün daha fazla bu medya araçlarını kullanmaktadır. Bu nedenle İran halkı yeni medya teknolojilerden faydalanarak derinden etkilemiş ve yeni kültür anlayışını ortaya koymuştur. Bu yeni davranış tarzı dünyada yaygın olan kültüre benzerlikler taşımaktadır.

İran yönetimi, ideolojik devlet çerçevesinde böyle şekilde devam edeceğini inanıyorum. Başka değışle İran devleti kendi varlığını sürdürmek için hem medyaya ihtiyacı vardır hemde karşı fikirlere yayılma fırsatını tanımayarak kendini koruma çabasında olacaktır. Böylece sistem kendini korumak için elinden geleni yapacaktır. Vatandaşlar da teknolojik imkanlardan yararlanarak özgürlük hissini yaşayacaklar. Dolayısıyla her iki taraf yani millet ve devlet alışlagelmiş durumdan memnun ve bu durum devam edecektir. Ama bu durum ne zaman ve nasıl devletin varlığı için bir tehdit oluşturabilmesini göz ardı etmek mümkün değildir. Böylece yeni iletişim teknolojileri, yönetim ve halk arasındaki çelişkiye yön veren güçlü araçlardır. Bu iletişim teknolojilerinin önde geleni de internettir.

27 Bu araştırmacıdan Mohsenianrad (2003); Huseynzade (2007); Cahid (2008); Huseyni (2009) ve Alizade'ye (2011) işaret edebiliriz.

Kaynaklar

Abbasi, Muhammed ve Khalili, Mansur, (2011). Tesir İnternet Bar Hoviyate Melli / İnternetin Etkisi Milli Kimlik Üzerine, Tahran: Pajoheşkade Motaleat Rahbordi.

Abrahamian, Ervand, (2005). İran Beyne Do Engelab; Daramadi Bar Camee Şenasi Siyasi İran Maaser / İran İki Devrim Arasında; Siyaset Sosyolojisi Açısından İran'a Bakış, Çev., Gol Mohamadi. A. ve Fattahi, M.E., Tahran: Ney Yayınları.

Ahin, Tahere, (2008). İran İslam Cumhuriyetinde Kamu Yönetimi, Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi (Yönetim Bilimleri).

Ahmadi, Seyed Ali, (2003). Iran, Islam and Information Policy, The George Washington University The Computer Science Department, Sayı: 9 (3-24).

Alizade, Sadeg, (2009). Macmue Magalate Vije Noxostin Hamayeşe Elmi Fazahaye Macazi; Asibha ve Peyamadha / Sanal Ortamın İlk Konferansının Mekaleleri; Bugün ve Gelecekteki Sorunlar, Simnan: Sina Novin Yayınları.

Asgarian, M. (2013). Raftar Şenasi Koneş Entehabati Tabage Motavasete Cadid İran / İran'da Yeni Orta Sınıfın Seçim Davranışlarını İnceleme, Kişisel Blog: <http://mohsenasgarian.blogfa.com>.

Beşiriye, Huseyn, (2005). Dibaçeyi bar Cameeşenasi Siyasi İran, Dore Comhori Eslami / İran'ın Siaset Sosyolojisi İncelenmesi, İslami Devrimden Sonra, Tahran: Negah Muaser Yayınları.

Bill, Jhames.A, (1972). Siyasethaye İran, Grohha, Tabagat ve Nogarayı / İran'da Politikalar, Gruplar, Sınıflar ve Modernleşme, Tahran: Aftab Yayınları.

Cahid, Golam, (2008). Mahvare ve İnternet /Uydu Yayınları ve İnternet, Tahran: Dabirhane Şuraye Ali Engelabe Farhangi.

Kellner, Hall, (2008). Ayrımın Üstesinden Gelmek: Kültürel Çalışmalar ve Ekonomi-Politik, İletişim Çalışmalarında Kırılmalar ve Uzlaşmalar, (der.) Sevilay Çelenk, Ankara: De Ki Basın Yayınları, Sayfa 147-172.

Farhangi, Mohammad Huseyn, (2002). Engelabe Eslami, Rişeha ve Peyamadha / İslami Devrim, Temelleri ve Sonuçları, Tebriz: Tebriz Azad İslami Üniversitesi Yayınları.

Geray, Haluk, (2003). İletişim ve Teknoloji: Uluslararası Birikim Düzeninde Yeni Medya Politikaları, Ankara: Ütopya Yayınları.

Huseyni, Mahdi, (2009). Mahvareha / Uydu Yayınları, Maşhad: Parsiran Yayın Evi.

Huseynzade, Ali, (2007). Aşenayi Ba Mahvare / Uydu Yayınlarının Tanıtımı, Tahran: Sebzan Yayın Evi.

İnternet ve Ülkedeki Seruveni, (2011). Mahd Azadi Gazetesi. 6.8.2011.

İran'da İnternet Kontrolü Nereye Gidiyor, (2013). İran Gazetesi. 22.12.2013.

Kazemi, Ahmad, (2010). Camee Şenasi Tabage Motavaset İrani dar Şahre Tehran / İran'ın Orta Sınıfının Tanıtımı, Tahran Örneği, Tahran: Mehrname Dergisi, Haziran 2010 (41-45).

Masudnia, Hasan, ve Muhammedifar, Naser, (2011). TabageyeMotavaseteCadid Dar İran; Tahdid ya Forsat / İran'da Yeni Orta Sınıfın Oluşumu; Tehdit ya Fırsat, Tahran: İttılaat Siyasi İktisadi Dergisi, Bahar Sayısı, No: 283 (60-73).

Mohacernia, Masud. (2012). Tabage Motavaset Dar İran / İran'da Orta Sınıf, Sosyoloji Derneği Online Dergisi, Yayın Tarihi 14 Ağustos 2012, www.sociologyscience.com.

Mohsenianrad, Mahdi. (2003). Zarurete Tevecoh be Ertebatat Mian Farhangi der Cameye Iran / İran'da Kültürler Arası İletişimin Önemi, Tahran: Rasane Dergisi, Kültür ve İslami Uyarma Bakanlığı Yayınları, Bahar 2003, Sayı 42 (28-41).

Müftüoğlu, Atasoy. (2013). "İslam Devrimi, Bayrak-Marş Bağımsızlıklarını Aşarak, Biçimsel Bağımsızlıkları Aşarak Gerçek bir Bağımsızlık ve İnşa Devrimi Olarak Hyata Girdi", İran, Tarihin Kavşağında Açık Hedef, Sercan Zorbozan (der.) içinde, İstanbul: Profil Yayıncılık.

Niyazi, Masud. ve Nasrabadi, Mahdi. (2012). İnternet ve Toplum. Tahran: Sokhanvaran.

Rahimi, Bahman. (2003). Cyberdissent: The Internet in Revolutionary Iran, Middle East Review of International Affairs. Sayı: 7 (98-119).

Ruhani, Hasan. (1997). Engelabe Eslami: Rişeha ve Çaleşha / İslami Devrim: Temeller ve Çelişkiler, Tahran: İslami Şura Meclisi Yayınları.

Sanal Ortamda Nasıl Başa Çıkmalıyız, (2013). Asre Azadi Gazetesi. 11.6.2013.

Şahin, Mehmet. (2013). "İran'daki Devrim, Sonuçları İtibarıyla Devrim Değil Darbedir", İran, Tarihin Kavşağında Açık Hedef, Sercan Zorbozan (der.) içinde, İstanbul: Profil Yayıncılık.

Yaylagül, Levent. ve Korkmaz, Nilüfer. (2008). Medya, Popüler Kültür ve İdeoloji. Ankara: Dipnot.

Yüksel, Edip. (2013). "Olağan bir Adamın Olağanüstü bir Öyküsü", İran, Tarihin Kavşağında Açık Hedef, Sercan Zorbozan (der.) içinde, İstanbul: Profil Yayıncılık.

Zibakalam, Sadeh. ve Ettefagfar, Farzane. (2008). Haşimi Bedone Rotoş / Rötüş Yapmadan Haşimi, Tahran: Kültür ve İslami Uyarlama Bakanlığı Yayınları.

İnternet

Cumhurbaşkanının Fotoğrafları Futbol Maçını İzlemek Halinde (2013). <http://www.persianpersia.com/sport/spdetails.php?articleid=21310&parentid=184&catid=193>. Erişim tarihi: 22.11.2013.

Facebookta Bulunan İranlılar (2013). <http://www.rouzegareno.ir/fa/news/31497/>. 18.12.2013.

Farklı Ülkelerde Sanal Ortamı Filterleme Durumu (2013). <http://www.tabnak.ir/fa/news/222133/>. 20. 11.2013.

Hameneyie Göre Medyanın Etik Kuralları (2013). <http://www.avapress.com/vdcj8aei.uqevizsffu.html>. 9.12.2013.

İmam Humeyninin Sözlerinde Metbuat ve Gazeteler (2013). <http://www.imam-khomeini.com/web1/persian/showitem.aspx?cid=938&h=1&f=2&pid=1022>. 20.11.2013.

İnternet ve Onun Yarattığı Tehditler (2013). <http://ettelaat.net/09-oktober/news.asp?id=42181>. 20.11.2013.